

RUSYA FEDERASYONU ANAYASA MAHKEMESİNDEN İZLENİMLER

Kemal Başlar

25 Aralık 1989 tarihinde Anayasal Kontrol Kanunu'nun kabulünden sonra Anayasayı Gözetim Komitesi kurulmuştur. Komite 1991 yılında Anayasa Mahkemesinin kurulmasıyla fesholmuştur. Bununla birlikte, 1993 yılının Mart, Eylül-Ekim aylarında meydana gelen olaylar, Anayasa Mahkemesinin siyasi güçler arasında ortaya çıkan gerilimlerin giderilmesinde duruma müdahil olması ve Cumhurbaşkanı ile Rusya Yüksek Sovyet (Daimi Yasama Organı) arasında yaşanan çatışmanın çözümü için kendi inisiyatifi ile girişimde bulunması ve bunun başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Anayasa Mahkemesinin görevini yapması durdurulmuştur.¹

Anayasa Mahkemesinin 1993 yılında politize olmasına bir reaksiyon olarak 1994 yılında hazırlanan ve 1995 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Anayasa Mahkemesi Kanunu Anayasa Mahkemesinin görevlerinde kısıtlamalar öngörmüştür. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkisi gelecekte siyasallaşmasına ihtimaline karşılık kısıtlanmış, üye sayısı artırılmış ve salt çoğunlukla karar verebilmesi sağlanmıştır.

Buna ilave olarak 1991-1993 yılları arasında elde edilen tecrübelerden hareket edilerek kuruluş yapısında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan en önemlileri; üye sayısının 19'a çıkarılması; üyelik süresinin 12 yıl, emeklilik yaşının 70 olması, Mahkemenin iki heyet halinde çalışması; Mahkemenin kurumsal, mali ve personel sorunlarını çözmesi noktasında eskisine oranla daha bağımsız olmasıdır. Bunların yanında Başkan, Başkanvekili ve Üye-Sekreterin yetkilerinde kısıtlamalara gidilerek üyeler arasındaki eşitlik ilkesinin önemi vurgulanmıştır.

¹ 1993 yılında yaşanan olaylarda Anayasa Mahkemesinin rolü kısaca aşağıdaki gibi olmuştur. 1992 yılında başlayan Yeltsin'in reform programı nedeniyle ortaya çıkan hiper enflasyon ve ağır vergiler Yeltsin'in politikalarına karşılık bir direniş hareketi başlattı. 20 Mart 1993'de Yeltsin "özel rejim" kararnamesi hazırlayarak yeni yasama seçimlerinin zamanlaması ve yeni anayasa konusunda yapılacak referandum sonuçlarına kadar olağanüstü yürütme yetkilerine sahip olduğunu ilan etti. Yeltsin karşıtı olan Başkan Yardımcısı Rutskoy, Yeltsin'in yetkilerini genişletmesini eleştirdi. Anayasa Mahkemesi Yeltsin'in Anayasa'ya aykırı olarak hareket ettiğine karar verdi. Bunun üzerinde Anayasaya aykırı olmayacak yeni bir kararname hazırlandı.

Parlamento yapılacak olan referandumun kuralını değiştirerek Yeltsin'in mağlup olmasını istedi. Buna göre referandumda vatandaşların Yeltsin'in reformlarını benimseyip benimsemedikleri ve daha önceki başkanlık ve yasama seçimlerini destekleyip desteklemedikleri sorulacaktı. Bununla birlikte parlamento Yeltsin'in kazanabilmesi için seçimlere katılanların değil, toplam seçmen sayısının %50'sinden fazlasının oyunun alınmasının gerekli olduğunu söyledi. Sorun Anayasa Mahkemesinin önüne geldiğinde bu kez Anayasa Mahkemesi Yeltsin'in yanında durarak Başkanın yalnızca iki konuda salt çoğunluğa ihtiyacı olduğuna karar verdi. Bunlardan birincisi kendisine olan desteğin belirlenmesi, ikincisi ise, yeni başkanlık ve parlamento seçimlerinin yapılması konusunda. Bu dönemde Anayasa Mahkemesine intikal eden bir başka olay Yeltsin'in Rutskoy'un yetkilerini askıya alması oldu. Yüksek Sovyet (Yasama Organı) buna itiraz ederek Anayasa Mahkemesine başvurdu. Buna ilave olarak, Yeltsin'in Parlamento'yu Anayasa'ya aykırı olarak fesh etmesi üzerine konuyu inceleyen Anayasa Mahkemesi, Yeltsin'in Anayasa'ya aykırı davrandığı bu nedenle başkanlık görevinden azledilebileceğine karar vermiştir.

Bunların yanında Mahkemenin yetkisinde de aşağıda sayılan değişiklikler olmuştur. *İlk olarak*, daha önceki yasanın aksine Mahkeme kendi inisiyatifi ile karar vermesinin yolu kapatılmıştır. Önceki Yasada Başkan ve diğer yüksek devlet görevlilerinin karar ve eylemlerinin anayasallığına ilişkin olarak danışma görüşü (*obiter dictum*) verme yetkisi kaldırılmıştır. *İkinci olarak*, hukukun uygulanmasının değerlendirilmesi Anayasa Mahkemesinin yetkisi olmaktan çıkarılmıştır. Anayasa Mahkemesi sadece uygulanmakta olan bir yasa hükmüne atfedilen anlamı ortaya çıkarmakla görevlendirilmiştir.

1994 değişikliği ile birlikte Anayasa Mahkemesi yeni yetkiler elde etmiştir. *İlk olarak*, anayasanın resmi ve soyut yorumunu yapma görevi verilmiştir. Bu yetki kuvvetler ayrılığı sisteminde Anayasa Mahkemesinin önemini arttıran bir yetkidir. *İkinci olarak*, Mahkemeye federal organlar ve devlet organları arasındaki yetki sorunlarını çözme yetkisi verilmiştir.

Uygulamada yaşanan sorunların çözümü amacıyla 2001-2005 yılları arasında Anayasa Mahkemesi Kanununda bazı değişiklikler yapılmıştır. Örneğin, *ilk olarak*, üyelerin 12 yıllık görev süresi kaldırılarak Türkiye’de olduğu gibi üst yaş limiti (70 yaş) esası benimsenmiştir. *İkinci olarak*, Hakimlerin bağımsızlığı güçlendirilmiş; görevlerinin durdurulması ve sona erdirilmesi esasları değiştirilmiştir. *Üçüncü olarak*, Anayasa Mahkemesinin bazı davaları duruşma yapmaksızın sonuçlandırmasının yolu açılmıştır. Daha önceki davalarla benzerlik gösteren veya aynı hükmün iptaline ilişkin davaların bu yolla daha kısa sürede sonuçlandırılmasının yolu açılmıştır.

Üyelik:

Rusya Anayasa Mahkemesi 19 üyeden oluşmaktadır. Üyeler, 40 yaşını doldurmuş ve Cumhurbaşkanı tarafından gösterilen adaylar arasından Meclis tarafından seçilmektedir. Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi üyeliğinin en dikkat çekici yönü üyelerin akademik kimliğidir. Eski 9 üyeden biri hariç (V.I. Olienik) 8’i hukuk profesörüdür (V. A. Toumanov, Marat V. Baglai, T. G. Morschakova, N. V. Vitrouk, N.T. Vedernikov, O. I. Tiunov, V.O. Louchin ve E.M. Ametistov)

Mevcut Anayasa Mahkemesinin 19 üyesinden 10’u hukuk profesörü (V. D. Zorkin, V.G. Strekozov, N.S. Bondar, G.A. Gadzhiev, G.A. Zhilin, S.M. Kazanstev, M. I. Kleandrov, L. O. Krasavchikova, S. P. Mavrin, O.S. Khokhryakova ve B. S. Ebzeev), 1’i hukuk doçentidir (S.M. Kazans). Bir üye (N.M. Melnikov) hukuk doktoru, diğer üyelerin tamamı nitelikli hukukçu (merited jurist) unvanını almış ve doktora yapmakta olan (kandidat of juridical science) hakimlerdir.

Bağımsızlık

Anayasa Mahkemesinin bağımsızlığının bir göstergesi olarak mali açıdan bazı güvenceler getirilmiştir. Örneğin, bütçede bir mali yıl içerisinde Mahkemeye ayrılan miktar bir önceki yıldan az olamaz. Mahkemenin bütçesi, genel bütçe içerisinde ayrı bir kalem olarak gösterilmiştir.

Bağımsızlığın diğer bir göstergesi üye ve personelin aldıkları maaşlardır. Mahkeme Başkanı ülkede en yüksek maaş alan (Meclis Başkanları ve Başbakanı sonra) üçüncü kişi durumundadır. Üyeler ve Genel Sekreter Bakan düzeyinde maaş almaktadır. Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı Prof. Pyrikov da kendi maaşının

Bakan maaşına yakın olduğunu söylemiştir. Bakanların bu durumdan tam haberdar olmadıkları veya en azından ses çıkarmadıkları söylenmektedir.

Üyeler bağımsız olmakla birlikte; bu nitelik kendilerine sınırsız olarak tanınmamıştır. Anayasa Mahkemesi Kanunun 15. maddesine göre, Kanunu Anayasayı ve Yargı Etiği Kodunu ihlal ederek disiplin suçu işleyen bir üyenin görevi sona erdirilebileceği gibi kendisine kınama cezası da verilebilir.

Hakimlik mesleğinin onur ve şerefine aykırı hareket eden, geçerli bir neden olmaksızın üst üste iki kez oturumlara katılmayan veya bir üyenin yetersiz olduğunun Anayasa Mahkemesi kararı ile tespiti halinde üyeliğin sona ermesi dikkat çekici noktalardır.

Rusya Anayasa Mahkemesi bağımsızlığı ve verimliliği sağlama adına personel rejimini de kendisi belirlemektedir. Mahkemede üyeler dışındaki bütün personel (Genel Sekreter dahil) sözleşmeli olarak istihdam edilmektedir. Bu nedenle hiçbir personelin çalışma güvencesi bulunmamaktadır.

Personel

Rusya Anayasa Mahkemesi kurumsal olarak dünyanın en büyük Anayasa Mahkemesidir. Mahkemede çalışan personel sayısı 295 olup, bunlardan 119'u yüksek eğitim almıştır. Bunlara ilave olarak Mahkeme içinde ve dışında sivil giyimli yaklaşık 100 polis memuru güvenliği sağlamaktadır. Her üyenin iki yardımcısı bulunmaktadır. Bunlardan birisi sekreterlik görevini yürütmektedir. Diğerisi ise üyenin isteği üzerine hukukçulardan seçilmektedir. Genel Sekreterliğe bağlı olarak beş danışman çalışmaktadır.

Genel Sekreter Mahkemenin yalnızca örgütsel, araştırma, analitik destek, bilgi ve referanslar gibi Mahkemenin çalışması için gerekli diğer desteği sağlamakla sorumlu olup Heyetin toplantılarına katılmaktadır. Mahkemenin ikmal, mali ve teknik işlerinden müdürler sorumludur.

Mahkemede bulunan yargısal müdürlükler aşağıdaki gibidir.

- a) Kamu Gücü ve Federal Yapının Anayasal Temelleri Bölümü (9 kişi)
- b) Medeni Hukuk Bölümü (15 kişi)
- c) İş ve Sosyal Güvenlik Bölümü (11 kişi)
- d) İdare Hukukunun Anayasal Temelleri Bölümü (9 kişi)
- e) Ceza ve Ceza Usul Hukuku Bölümü (9 kişi)

Mahkemede faaliyet gösteren teknik müdürlükler aşağıdaki gibidir.

- a) Hukuk Bilgi Müdürlüğü (içerisinde kütüphane, bilgi işlem ve arşiv birimleri bulunmaktadır)
- b) Uluslararası İlişkiler Müdürlüğü (dil bilen 10 kişi görev yapmaktadır)
- c) Kamu Duruşmaları Müdürlüğü (21 kişi)
- d) Editoryal Müdürlüğü (7 kişi)
- e) Evrak Kayıt Müdürlüğü
- f) Ziyaretçi Kabul Müdürlüğü
- g) Basın Bürosu

- h) Kararların Kontrol ve Uygulanması Müdürlüğü (Not: Kuruluş Kanunu'nun 6. maddesinde, Mahkeme kararlarının Rusya Federasyonu toprakları üzerinde yasama, yürütme ve yargı organlarını bağlayıcı nitelikte olduğuna ilişkin bir hüküm bulunmakla birlikte Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı ve üstünlüğü Rusya'da ciddi bir problemdir. Bu nedenle, Mahkeme bünyesinde verilen kararların uygulanıp uygulanmadığını takibe yönelik olarak bir müdürlük kurulmuştur)

Mahkeme Binası

Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi Moskova'nın Kitay-Gorod adı verilen tarihi bir semtinde faaliyet göstermektedir. Mahkeme binası 14805 metrekare büyüklüğünde olup 1908 yılında tamamlanmış ve 1991 yılına kadar bir bankanın genel müdürlüğü olarak kullanılmıştır. Mahkeme binasının Saint Petersburg'a taşınması konusunda Hükümet nezdinde bazı girişimlerde bulunulmasına karşılık; Mahkeme üye ve personeli Rusya'dan ayrılmayı istememektedir. Üyelere yönelik olarak belirli bir kat veya bölüm ayrılmamıştır. Üyeler farklı katlara dağılmış durumdadır.

Mahkeme binasının 100 yıllık olmasından dolayı birkaç yıl önce başlatılan yenileme çalışmaları Mart 2007 tarihinde kısmi olarak bitirilmiştir. Bütçe olanakları çerçevesinde önümüzdeki yıllarda yenileme çalışmaları devam edecektir.

Mahkemenin Çalışma Şekli:

Mahkeme 10 ve 9 üyeden oluşan iki heyet halinde toplanır. Heyetler birbirinden bağımsız ve birbirine eşittir. Heyet üyeliği üç yıl olup heyet üyeleri kura ile belirlenir. Başkan ve Başkanvekili aynı heyette yer alamaz. Heyetlerin daimi başkanları olmayıp, üyeler sırayla başkanlık görevini üstlenirler.

Mahkeme 19 üyeden oluşan Genel Kurul şeklinde herhangi bir sorun hakkında karar verme yetkisine sahiptir. Karar nisabı (2/3) 15'dir.

Genel Kurul halinde toplanmayı gerektiren nedenler aşağıdaki gibidir.

1. Federasyonu oluşturan birimlerin kurucu belgelerinin Anayasaya uygunluğu;

2. Anayasanın yorumu

3. Cumhurbaşkanının vatana ihanet ve diğer ağır suçlarına ilişkin suçlamalara karşılık uygulanması gereken usulün gözetilmesine ilişkin danışma görüşü vermek

Diğer bütün davalar heyetlerde görüşülmektedir. Heyetlerde karar nisabı $\frac{3}{4}$ olup, kararlar 7 üyenin katılımı ile alınır.

Davalar halkın katılımı ile Duruşma Salonunda yapılır. Kararlar halkın önünde açıklanır. Duruşmalarda tarafların, Hükümetin, uzmanların ve tanıkların görüşleri dinlenir; ilgili belgeler okunur.

Oturumlar sürekli olmakla birlikte; dinlenme ve katılımcıların hazırlık yapabilmeleri amacıyla ara verilebilir. Bir dava hakkında karar verilmedikçe veya ertelenmedikçe bir başka davanın görüşülmesine başlanamaz.

Bireysel başvurularda başvuranlardan 4 dolar; tüzel kişilerden 60 dolar başvuru harcı alınmaktadır. Mahkeme dilerse bu ücreti almayabilir.

Başkan ilk incelemeyi yapması için kayıt tarihinden itibaren iki ay içerisinde ilk inceleme raporunu hazırlaması için hakimleri görevlendirir. Dosyalar konusuna ve Genel Kurulun ek kararlarına göre Genel Kurul veya Heyetlere dağıtılır. Esasa geçilmesine karar verilen müzakere gününde dosyaların raportör-hakimleri belirlenir.

Sonuç

Kurumsal olarak dünyanın en büyük anayasa mahkemesi olan Rusya Anayasa Mahkemesi, yeniden yapılanmasının tartışıldığı ve seçim sonrası hazırlanacak yeni Anayasa'da en önemli gündem maddelerinden birisi olacağı söylenen Türk Anayasa Mahkemesinin yeniden yapılanmasına ışık tutacak tarihsel, kurumsal ve yargısal özellikler taşımaktadır.

Türk Anayasa Mahkemesinin yeniden yapılanmasında Rusya Anayasa Mahkemesinin organizasyon yapısı ve yargısal sürecin işleyiş şekli yapılacak çalışmalara ışık tutacaktır.

ВЫХОД

